

ŠEIMŲ, KURIŲ VAIKAI AUGA GLOBOS INSTITUCIJOSE, NEGATYVIŲ IŠGYVENIMŲ RAIŠKA

Liuda Radzevičienė, Laimutė Samulionienė

Šiaulių universitetas, Socialinės gerovės ir negalės studijų fakultetas
Radviliškio vaikų globos namai „Nykštukas“

Įvadas

Remiantis socialinės apsaugos ir darbo ministerijos socialinių pranešimų duomenimis, didėjantis nedarnių šeimų bei jose gyvenančių vaikų skaičius rodo, kad socialinės paramos politika šeimai nepakankamai efektyvi, nes dažniausiai orientuota į vaikų „gelbėjimą“, bet ne į pagrindinių priežasčių, sąlygojančių šeimų socialinę atskirtį, šalinimą (Socialinis pranešimas, 2005, 2006). Pagalba atskirtam nuo tėvų vaikui iš esmės neskatina socialinės paramos biologinei šeimai ir nesudaro galimybių gražinti vaiką į šeimą, apribojus teises į vaikų auginimą, tėvai retai siekia susigrąžinti juos. Menki ryšiai su vaiku iki jam atsiduriant vaikų globos įstaigoje toliau silpnėja, kol nutrūksta visiškai.

Tėvai, priklausantys žemiausiam sociokultūriniam sluoksniui, išsiskyrimo su vaiku faktą išgyvena sunkiai: vieni degradoja dar labiau, kiti patiria sunkią depresiją, nereti suicidiniai bandymai, ir tik nedidelė dalis motinų ir tėvų į vaiko atskyrimo faktą žiūri indferentiškai (Daulenskienė, Radzevičienė, 2003). Teigiama, kad motinos, iš kurių paimamas vaikas, išgyvena tokius pat jausmus, kaip ir vaiko mirties atveju. Globos namuose atsidūrusių vaikų tėvai, pagal J. Rotterį (cit. Lemme, 2003), yra pavaldūs išorinei kontrolei, todėl tenka ieškoti būdų, kaip stiprinti pagalbą vaikui per kitus šeimos narius. C. Sutton (1999) teigia, kad socialinis pedagogas, dirbdamas su šeima kaip sistema, gali skatinti palankius pokyčius, nes šeimos nariai tarpusavyje dalijasi tiek teigiamais, tiek neigiamais išgyvenimais. Bet kurio šeimos nario problema, yra visos šeimos problema, todėl reikia remtis šeima kaip socialiniu-psichologiniu vienetu, rūpinantis atskiro žmogaus problemos sprendimu (Bajoriūnas, 1997). Rizikos grupei priklausančiose šeimose nerealizuojamos joms priskiriamos funkcijos, todėl dažnai vaikai patenka į globos institucijas, nutrūksta šeimos tarpusavyo ryšiai. Veiksnius, lemiančius šeimos funkcijas, aptarę mokslininkai (Bitinas, 2002; Bajoriūnas, 1997; Valickas, 1997; Česnavičius, Česnavičienė, 2000; Žukauskienė, 2007) nurodo, kad esminis visavertės šeimos požymis – gebėjimas auginti vaikus, perduodant jiems kultūrinės, socialinės ir dvasinės vertybes, užtikrinančias augančio žmogaus sėkmingą socializaciją, emocijas ir išgyvenimus, kurie daro

įtaką šeimos narių santykiams ir ryšiams. Šeimos tarpusavyo ryšių formavimosi mechanizmus analizavę autoriai (Brochmann, 1999; Bowlby, 1990; Albisetti, 2000; Lemme, 2003; Schafer, 2004; Izard, 2000; Gailienė ir kt., 2002a) atskleidė, kad šeimų, kurių vaikai auga VGN, ryšių stiprinimo galimybės turi būti nukreiptos į šeimos išsaugojimą bei vaiko prigimtine teise augti biologinėje šeimoje. Tačiau iki šiol nepakanka tyrimų, atskleidžiančių tėvų, kurių vaikai auga globos namuose, išgyvenimus.

Tyrimo objektas. Tėvų, kurių vaikai auga globos namuose, neigiamų išgyvenimų struktūra ir raiškos ypatumai.

Tyrimo tikslas. Nustatyti tėvų, kurių vaikai auga globos namuose, neigiamus išgyvenimus ir jų raišką.

Tyrimo uždaviniai: apžvelgti mokslo studijas, atskleidžiančias šeimos narių, kurių vaikai auga globos namuose, išgyvenimus ir tarpusavyo santykius; mokslinės literatūros analizės pagrindu, nustatyti tėvų, kurių vaikai auga globos namuose, neigiamų išgyvenamų emocijų požymius ir parengti tyrimo instrumentą; nustatyti rizikos grupės šeimose vyraujančius neigiamus išgyvenimus ir jų raišką bei atskleisti situacijas, lemiančias neigiamus išgyvenimus.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros šaltinių analizė; kokybinis tyrimas, duomenys rinkti pokalbio (atvirojo tipo interviu) ir giluminio interviu metodais; duomenys apdoroti *content* analizės metodu.

Tyrimo dalyviai: 14 vaikų globos namuose augančių vaikų (vaikai iš 6 šeimų); 9 tėvai, kurių vaikai auga vaikų globos namuose; kiti artimieji, globėjai – 17 respondentų (iš 6 šeimų, kurių vaikai auga globos namuose); bendras respondentų skaičius – 40 žmonių.

Teorinis tyrimo pagrindimas

Santykių su kitais žmonėmis irimas visada susijęs su stipriais išgyvenimais. Žmogaus emocijas ir išgyvenimus klasifikavę G. Navaitis (1989, 2008), K. Izard (Изард, 2000). G. Bard (cit. Gailienė ir kt., 2002 b) teigia, kad emocijos yra daugiau negu fiziologinis suvokimas. Žmogų,

atsidūrusį stresinėje situacijoje (šiuo atveju – dėl vaiko paėmimo iš šeimos), užvaldo **neigiamos emocijos**, kurios veikia žmogaus mintis, elgesį, fiziologinius procesus. Pagal K. Jungo tipų teoriją, neigiami santykiai – tai nesutarimo ir nesupratimo santykiai. Tėvų globos netekimas vaikui yra svarbus tarpusavio socialinių santykių pažeidimas ir tai neigiamai veikia jo pažintinį vystymąsi, socialinę-emocinę sveikatą. Rizikos šeimos narių tarpusavio sąveikai būdingas bendrų interesų ir tikslų, abipusio supratimo, pasitikėjimo bei palaikymo nebuvimas (Raslavičienė, 2001; Leliūgienė, 2003).

Remiantis G. Navaičio (1989, 2008) ir K. Izard (Изард, 2000) mokslo studijomis, buvo išskirti šeimų, kurių vaikai auga globos institucijose, negatyvių išgyvenimų ir situacijų, lemiančių negatyvius išgyvenimus, turinys (1 lentelė).

1 lentelė. **Šeimų, kurių vaikai auga globos namuose, negatyvių išgyvenimų turinys**

Negatyvūs išgyvenimai	Situacijos, lemiančios negatyvius išgyvenimus
Vienatvė Nuobodulys Pavydas Susvetimėjimas Kalbos apie mirtį	Siekimas manipuliuoti kitais Prievarta šeimoje Barniai šeimoje Temperamentų skirtumas Socialinių įgūdžių stoka Neigiami santykiai su šeimos nariais

Negatyvūs išgyvenimai. Tuo metu, kai vaikai apgyvendinami globos namuose, tėvai patiria stiprų socialinį stresą, kurio pasekmė – motyvacijos pozityviai veiklai praradimas. Tėvai nebepajėgia įveikti sunkumų ir pralaimi eikvodami jėgas, išgyvena daugelį neigiamų jausmų. *Vienatvė* – tai terminas, taikomas žmogui, nuo kitų žmonių atskirtam savo noru arba susiklosčius tam tikroms aplinkybėms. G. Navaičio (1989) teigimu, vienatvė žmogui gresia tuomet, kai prieštaringi santykiai šeimoje pažeidžia žmogaus visuomeninių poreikių pusiausvyrą. Žmogaus užsisklendimas, pasak P. Archiatis (2000), jo atsiskyrimas demonstruoja tiesioginio ryšio praradimą su dvasiniu pasauliu. Kita neigiama emocija, būdinga tėvams, kurių vaikai auga globos namuose, – *nuobodulys*, kuris M. Gustainienės (2007) teigimu, aktualus šių dienų reiškinys ne tik kalbant apie tėvus, neauginančius savo vaikų, bet daugeliui sėkmingai gyvenimą besitvarkančių piliečių. Nyki, bedvasė aplinka slopina gėrio ir grožio pajautą, neleidžia atsiskleisti asmenybei, prarandamas natūralus ryšys su dvasinių orientyrų ištakomis. *Susvetimėjimas* – dažnas reiškinys rizikos šeimose, kai žmogus jaučiasi vienišas, atstumtas, izoliuotas, praradęs savo tapa-

tumą, išgyvenantis priešiškus tarpusavio santykius, atsiribojimą (Kučinskas, Kučinskienė, 2000). *Pavydas* ir *nepasitikėjimas* artimu žmogumi dažnai tampa prieštaringų poelgių priežastimi. G. Navaičio (1989) teigimu, nevaldomas pavydas gali tapti nusikaltimu ir kartu bausme nesugebančiam jo valdyti žmogui. Ilgalaikė stresinė būseną provokuoja *mintis apie mirtį* (Selje, cit. Valickas, 1997).

Situacijos, lemiančios negatyvius išgyvenimus. *Siekimas keisti partnerį, manipuliuoti kitais* atsispindi G. Skujienės, A. Steponėnienės (2007) teiginiuose apie vyro dominavimą žmonijos istorijoje. Kai nėra darnos, abipusė baimė ir nepasitikėjimas veikia lyčių santykius. Dažnoje rizikos šeimoje vyrauja nuostata, kad vyras – valdovas, moteris – tarnaitė. Remiantis C. Greenberg, K. Cohen (cit. Lemme, 2003) teisingumo teorija, nelygiaverčiai santykiai šeimoje kelia nepasitenkinimą, pasireiškdami per siekimą manipuliuoti kitais. Vengdami neigiamų pasekmių, stengdamiesi prisitaikyti prie nepalankios situacijos, žmonės priversti sakyti netiesą, išsisukinėti, veidmainiauti. Ilgainiui tai tampa vienintelėmis priemonėmis tikslui pasiekti. V. Albisetti (2000) teigia, kad valdingumas šeimoje dažnai slepiasi po nuolatiniu derėjimusi, sandorių sudarinėjimu. Nepasitikint, esant giliam nevisavertiškumo kompleksui trukdoma kitam laisvai tobulėti. V. Albisetti (2000) teigia, kad noras susirasti panašų į save partnerį rodo, jog bijoma bendrauti, diskutuoti, mylėti. Tokioje šeimoje augantis vaikas neturi galimybės išsakyti savo jausmų, patirtų emocijų, o tai gali neigiamai veikti elgsenos modelių ir asmenybės identiteto formavimąsi.

Nesupratimo barjerai, remiantis G. Navaičiu (1989), atsiranda esant *skirtingiems kartu gyvenančiųjų temperamentams*. Partnerio vertinimas – viena iš svarbiausių darnos šeimoje sąlygų, bet to nepakanka, būtina gerai vertinti ir pačiam save. Kartais vyras bendravimą su moterimi priima kaip tam tikrą kovos formą, todėl bendradarbiavimas tampa sunkiu (Skujienė, Steponėnienė, 2007). Neigiami tarpusavio santykiai formuojasi, kai šeimoje vyro ir moters socialiniai vaidmenys neatitinka partnerio lūkesčių. Dėl probleminių santykių šeimoje vyrauja grubumas, cinizmas, abejingumas, nepasitikėjimas arba abipusė nepagarba. Tad savitai formuojasi vaiko emocinė raida: jis išgyvena vienišumo jausmą, pagiežą, nepasitikėjimą žmonėmis. Visa tai gali būti įvardijama kaip stresinės situacijos šeimos santykiuose požymiai, kurie iškreipia besiformuojančios asmenybės raidą.

Dažna konfliktų priežastis – *socialinių įgūdžių stoka*. Dauguma motinų iš asocialių šeimų riboto intelekto, retai kuri yra įgijusi profesiją (Leliūgienė, 2003). Socialinių įgūdžių stoka trukdo

joms tinkamai pasirūpinti savo vaikais, šeima. Tai šeimoje kylančių konfliktinių situacijų, kurios traumuoja bręstančią vaiko psichiką, priežastis. Vykstant nuolatiniams konfliktams, susiaurėja arba visai išnyksta galimybės ugdyti ir tenkinti vaiko psichosocialinius poreikius.

Tyrimo rezultatai

Analizuojant tyrimo rezultatus, remtasi tik dažniausiai respondentų minėtais išgyvenimais ir nurodytomis situacijomis, provokuojančiomis neigiamų emocijų raišką. Tyrimo rezultatai aptariami tėvų, kurių vaikai auga globos namuose, neigiamų išgyvenimų ir juos lemiančių situacijų kontekste.

Situacijos, kurios kyla žmonėms bendraujant įprastoje aplinkoje, lemia įvairius išgyvenimus, lemia šeimos tarpusavio santykių kokybę ir jų pobūdį. Rizikos šeimose gyvenantys asmenys dažnai patiria neigiamus išgyvenimus. Bendravimo situacija, kokybė, konstruktyvumas keičiasi krizinėse situacijose, kurios kyla ir tuomet, kai vaikas nukreipiamas į globos namus. Tyrimu atskleista (2 lentelė), kad tėvai, kurių vaikai auginami globos namuose, išgyvena stiprias neigiamas emocijas, kurios veikia ne tik rizikos grupei priklausančių asmenų psichosocialinę būklę, bet ir santykius su artimaisiais.

2 lentelė. *Tėvų, kurių vaikai auga globos namuose, neigiami išgyvenimai*

Neigiami išgyvenimai	Respondentų teiginiai	Teiginių dažnis
Vienatvė	<i>Daba viena. Net abidna vakarais, kad neturiu su kuo pakalbėti</i> (39 m., mama) <i>Nieka artimesne nebetur</i> (67 m., senelis)	15
Nuobodulys	<i>Kai neturiu kas veikt, išgeriu del smaguma</i> (67 m., senelis) <i>Prie televizoriaus, taip ir ein iki pat vakaro tas televizorius</i> (52 m., močiutė)	7
Pavydas	<i>Yra pavydas, jam sekasi, kodėl man nesiseka</i> (39 m., mama) <i>Čia viskas iš pavydą (apie šmeižtą, teismą, vaikų atėmimą)</i> (41 m., tėvas)	4
Susvetimėjimas	<i>Daba išėjau iš dieda (uošvio)... Nuo vyrą jokių žinių jau 4 mėnuo</i> (39 m., mama) <i>Lyg ir nori sugrįžt, bet tai ką – pames da du tuos man</i> (41 m., tėvas)	7
Kalbos apie mirtį	<i>...sava sode ne vieną virvę pririšau, kad kada kai užeis, kad pasikarčiau</i> (41 m., tėvas) <i>...sunku taip gyvent</i> (41 m., tėvas)	2

Respondentų teiginiai apie vienatvės išgyvenimą (15 teiginių) leidžia manyti, kad vaikai buvo jiems artimi, išsiskyrimas su jais yra skaudus išgyvenimas. Šis jausmas stiprėja su amžiumi, ir tai, matyt, siejasi su suaugusiojo raidos ypatumais, kuomet keičiasi gyvenimo tikslų, socialinių vaidmenų supratimas. Tyrimo dalyvių mintys atspindi jų aplinkoje vyraujančią nuobodulį (7 teiginiai), kuris keičia žmogaus požiūrį į dvasios vertybes, į save ir kitus, aplinką, daiktus, slopina motyvaciją.

Nesvetimas respondentams ir pavydo jausmas, kuris siejasi ir su nuoskauda, nevykusiai susiklosčiusiu gyvenimu (4 teiginiai). Galima daryti prielaidą, kad tyrimo dalyviai pavydą išgyvena dėl nepilnavertiškumo jausmo. Tai atspindi ir respondentų klausimai: „*Kodėl jam?* (sekasi)“, (25 m., mama). Pavyduliuavimas – tai savotiškas savo poelgių (arba norų) priskyrimas mylimam žmogui, bandymas kaltę ar jos galimybę projektuoti kitam asmeniui. Pavyduliuojama dėl neadekvataus savęs ir savo galimybių vertinimo. Tai patvirtina respondento mintys – „*Čia viskas iš pavydą, (apie šmeižtą, teismą, vaikų atėmimą)*“, (41 m., tėvas). Pavydo jausmas trukdo žmogui tobulėti, ieškoti ir

siekti permainingame gyvenime, pavydą galima traktuoti ir kaip rizikos grupių šeimų nevisavertiškumo kompleksų raišką.

Nuolatiniai konfliktai tirtose šeimose, nepasitenkinimas tarpusavio santykiais skatina šeimos narių susvetimėjimą (7 teiginiai), išdavystę, nepasitikėjimą partneriu ir šeimos nariais. Dėl menko savęs vertinimo kyla grėsmė smurtui, polinkiu priklausomybėms formuotis, atsirasti nesantuo-kiniams ryšiams. Tai būdinga krizinėms situacijoms, nes prarandamas noras išsaugoti tarpusavio ryšius. Dalis respondentų bando visiškai atsiriboti nuo žmonių, kurie gali neigiamai veikti jų pastangas, siekiant susigrąžinti vaikus: „*Iš suaugusių nėra kuo pasitikėt daba*“, (39 m., mama); „*Daba išėjau iš dieda (uošvio). Nuo vyrą jokių žinių jau 4 mėnuo. Man reik pačiai kabintis į gyvenimą. Da, kad savs tėvs būtų, daba uošvis. I da gert pradėja. Sunku jam, sunku i man*“, (39 m., mama). Dėl konfliktų su artimaisiais, dažnai keičiasi rizikos grupės priklausančių asmenų gyvenimo stilius, vieta. Trūkstantis ryšiai, gyvenamosios vietos keitimas apsunkina tėvų ar artimųjų bendravimą ir

su globos namuose augančiu vaiku, o tai lemia laipsnišką ryšių praradimą.

Išgyvenamą stiprią stresinę situaciją, kuri dažnai transformuojasi į depresines būkles, rodo respondentų mintys apie mirtį: „...sava sode ne vieną virvę pririšau, kad kada kai užeis, kad pasikarčiau...sunku taip gyvent.“ (41 m., tėvas). Suicidines mintis provokuoja sunkumai, kurių žmogus nepajėgus įveikti vienas, pagalbos ieškoti nežino kur, o kartais netiki ją rasiąs, nesulaukia artimųjų palaikymo ir supratimo. Visuomenės narių nuostatos į tėvus, kurių vaikai auga globos namuose, yra nevienareikšmiškai neigiamos, ir tai gali būti viena iš priežasčių, dėl ko tėvai neieško paramos institucijose. Taigi, svarbu tėvams, kurių vaikai apgyvendinami globos namuose, suteikti psichologinę pagalbą, nes, kaip rodo tyrimas, mintys, apie galimybę pasitraukti iš gyvenimo, jiems nesvetimos. Perspektyvų, jog vaikas gali būti

gražintas į šeimą, mažėjimą atspindi kita grupė teiginių, susijusių su kalbomis apie mirtį. Tai siejama su vaiko artimųjų amžiumi ir susilpnėjusia sveikata: „Gi gal daugiau neteks atvažiuot. Numirsiu. Sveikata prasta. Nėr kam daugiau lankyt,“ (79 m., prosenelė). Taigi vaiko įkurdinimas globos namuose yra psichinė trauma ne tik vaikui, bet ne mažesni negatyvūs išgyvenimai lydi ir jo artimuosius, nepaisant pastarųjų socialinio statuso ar amžiaus ypatumų.

Rizikos šeimose kasdien patiriami neigiami išgyvenimai formuoja tam tikras konfliktines situacijas. Aiškinantis neigiamų santykių požymius rizikos grupės šeimose, konfliktinės situacijos analizuotos partnerių ar kitų šeimos narių temperamento aspektu, savitvarkos įgūdžių stokos, prievartos ir barnių šeimoje, siekimo manipuliuoti kitais bei neigiamo požiūrio į kitus šeimos narius ir artimuosius kontekste (3 lentelė).

3 lentelė. *Situacijos, lemiančios negatyvius santykius šeimoje*

Neigiamų santykių požymiai	Respondentų teiginiai	Teiginių dažnis
Temperamentų skirtumas	<i>Ji buva stumk trauk. O paskui i prasidėja..., gal i aš kalts, nes puoliau i didelį ūkį, (apie žmonos elgesį), (41 m., tėvas)</i> <i>Aršus yra, o ji tuoj ir išlek iš namų, (27 m., krikšto mama)</i> <i>Ji greičiau i kerštą linkus, (41 m., tėvas)</i>	13
Savitvarkos įgūdžių stoka	<i>Kiek įmanoma, stengias tvarkyt, bet, kad neišein, (27 m., mamos draugė)</i> <i>Man rodas (apie vaikų mamą) nesugeb tvarkytis, (27 m., krikšto mama)</i>	3
Prievarta šeimoje	<i>Pas mani gyvendami, tegu man nevadovauj, (67 m., senelis)</i> <i>Nesakyčiau, bet pagal savi pasidaryčiau, (52 m., močiutė)</i> <i>išsiskyriau...vos nesibaigė nelaimingu atsitikimu, vyras norėjo užmušti, (28 m., mama)</i> <i>Būn visko, užnešu i i kuprą, (52 m., močiutė)</i>	7
Siekimas manipuliuoti kitais	<i>Kai tingiu, prašau senelia pagalbas, (39 m., mama)</i> <i>Mes savo pažadą ištesėjom, o jūs vaikų neatiduodat. Aš pakviesiu televiziją, (25 m., mama)</i>	15
Barniai šeimoje	<i>Kai pagerdavam, dažnai susipykdavam. Mat viens kitam nenusileidžiam, (67 m., senelis)</i>	21
Neigiamas požiūris į kitus šeimos narius	<i>Uošvis – piktybinis, (39 m., mama)</i> <i>Kai užger, tada viskas vienodai, nei vaikų nežiūr. Tas gėrims ir pas tų vyrų ėjims, (20 m., teta)</i>	22

Tarpusavio nesupratimo barjerai ir konfliktai atsiranda dėl daugelio priežasčių. Analizuojant tyrimo rezultatus matyti, kad visi veiksniai, nulėmę nepalankių situacijų formavimąsi šeimoje, yra tarpusavyje susiję ir dažnai sąlygoja vienas kitą. Nustatyta, jog daugiausia konfliktinių situacijų kyla dėl neigiamo požiūrio į šeimos narius, turinčius žalingų įpročių, nepriimtinių charakterio ypatybių, nesutampančių požiūrių. Dėl tų pačių priežasčių kyla ir barniai šeimoje. Neigiamas šeimos narių vertinimas (24 teiginiai) atskleidžia jų charakterio bruožus, kurie atsispindi tyrimo dalyvių pokal-

biuose. Išryškėjo, kad dažnai respondentai stengiasi neprisimti atsakomybės dėl konfliktų kilties, pasirodyti geresni, nei yra iš tikrųjų. Jų nuomone, artimųjų charakterio bruožai, nepriimtinas gyvenimo būdas kaip tik ir trukdo susigrąžinti vaikus į šeimą. Taigi, tyrimu atskleisti rizikos šeimų narių neigiami išgyvenimai (35 teiginiai), bei situacijos, provokuojančios negatyvius santykius (81 teiginys).

Siekimas manipuliuoti kitais (15 teiginių) ir nenoras suprasti bei prisitaikyti prie šeimos narių gali kelti nepasitenkinimą. Manipuliuojant siekiama kontroliuoti ir valdyti situaciją, primetant savo

reikalavimus. Būdinga manipuliacija draugais, darbdaviais, siekiant iš jų naudoti, užuojautos, supratimo, pasinaudojant pastarųjų geranoriškumu, patiklumu, atsakomybės suvokimu.

Konfliktinės situacijos kyla dėl skirtingų šeimos narių temperamentų (13 teiginių), kurių rizikos grupės asmenys nepajėgūs pozityviai valdyti. Nurodomos nepageidaujamos savybės, būtent kerštingumas, neapgalvoti skubūs / lėti, vangūs veiksmai: „*Ji buvo stumk trauk. O paskui i prasidėja..., gal i aš kalts, nes puoliau į didelį ūkį*“, (41 m., tėvas). Gebėjimas prisitaikyti prie aplinkos, supančių žmonių, jų individualių savybių pažinimas – viena iš svarbiausių darnos šeimoje sąlygų. Tam reikalinga vidinė motyvacija, empatijos įgūdžių, kurių rizikos grupės šeimų nariai dažnai stokoja.

Nustatyta, kad savitvarkos įgūdžių neturėjimas yra silpniausias veiksnys nepalankioms situacijoms šeimoje rasti. Savitvarkos įgūdžių stoka (3 teiginiai), būdinga 25–45 m. respondentams, trukdo tinkamai pasirūpinti šeima, vaikais. Tam įtakos gali turėti jų pačių auklėjimo klaidos vaikystėje, psichikos ar nežymūs raidos sutrikimai, žemas išsilavinimas, bedarbystė, socialiai nepalanki aplinka. „*Kiek įmanoma, stengias tvarkyt, bet, kad neišein*“, (27 m., mamos draugė).

Barniai (22 teiginiai) šeimose kyla dėl abiejų tėvų kaltės. Pykčio nevaldymas dažnai gali virsti nusikaltimais: „*Su vaikais išsiskyriau aplinkybėmis, kurios vos nesibaigė nelaimingu atsitikimu: vyras norėjo užmušti*“, (28 m., mama). Moteris šiuo atveju nepakluso vyrui. Tai galima vertinti kaip patirtos prievartos apraiškas (6 teiginiai).

Apibendrinant tyrimo rezultatus, nustatyta – tiriamųjų neigiamų išgyvenimų skaičius yra mažesnis nei situacijų, lemiančių santykius, skaičius. Tačiau patirti išgyvenimai yra reikšmingesni rizikos šeimų narių gyvenimo kokybei, tarpusavio santykiams, nes patiriama daug neigiamų emocijų ir nemalonių situacijų. Galima teigti, kad šiose šeimose vyrauja kriziniai šeimyniniai santykiai.

Išvados

1. Rizikos šeimose vyrauja neigiami išgyvenimai, kurie lemia analogiškas emocijas, trukdo šeimos narių ir giminaičių tarpusavio santykius.
2. Tėvai, kurių vaikai auga globos namuose, išgyvena vienatvės (dažniausia būseną), nuobodulio, pavydo, susvetimėjimo jausmus, mąsto apie mirtį.
3. Atskleistos situacijos, lemiančios neigiamus santykius šeimoje: partnerių ir giminaičių temperamentų skirtumas, savitvarkos įgūdžių stoka, prievarta arba barniai šeimoje, siekimas

manipuliuoti kitais, neigiamas požiūris į šeimos narius arba giminaičius.

4. Priešiškas požiūris į šeimos narius arba giminaičius yra dažniausia nepalankių situacijų priežastis, provokuojanti neigiamas tėvų arba giminaičių, kurių vaikai auga globos namuose, emocijas.
5. Vaikų atskyrimas nuo šeimos pažeidžia tėvų su vaikais santykius, neskatina susigrąžinti juos į šeimą.

Literatūra

1. Albiseti V., 2000, *Santuokinės meilės terapija: kaip spręsti gyvenimo kartu problemas*. Vilnius: Katalikų pasaulis.
2. Archiatis P., Vogt F., 2000, *Gyvenimo baimė – gyvenimo šansai*. Vilnius: Lietuvos Valdorfo pedagogikos centro leidykla.
3. Bajoriūnas Z., 1997, *Šeimos psichologija*. Vilnius: Jošara.
4. Bitinas B., 2002, *Pedagoginės diagnostikos pagrindai*. Vilnius. VPU leidykla.
5. Bowlby J., 1990, *Child care and the growth of love*. Penguin books.
6. Brochmann I., 1999, *Ar skriaudžiame savo vaikus?* Vilnius: Presvika.
7. Česnavičius A., Česnavičienė S., 2001, *Socionika. Aš ir tu – kaip būti kartu?* Vilnius: „Skirma“ leidybinė informacinė agentūra.
8. Daulenskienė J. N. V., Radzevičienė L., 2003, *Teoriniai ir praktiniai socialinės reabilitacijos aspektai kūdikių namuose*. Zaborskis, A. ir kt. (Red.). *Vaikų sveikata ir reabilitacija*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
9. Gailienė D., Bulotaitė L., Sturlienė N., 2002 a, *Psichologija*. Vilnius: Tyto alba.
10. Gailienė D., Bulotaitė L., Sturlienė N., 2002 b, *Asmenybės ir bendravimo psichologija*. VU Specialiosios psichologijos laboratorija.
11. Gustainienė M., 2007, *Knygų puslapiuose – skaudžios jaunuolių išpažintys. Žvilgsniai. XXI amžius*. Priedas jaunimui. 2007 m. vasario 9. Nr. 2 (87). Prieiga per internetą: <<http://www.xxiamzius.lt/archyvas/priedai/zvilgsniai/20070209/3-1.html>>.
12. Lemme H. B., 2003, *Suaugusiojo raida*. UAB Poligrafija ir informatika.
13. Kučinskas V., Kučinskienė R., 2000, *Socialinis darbas švietimo sistemoje: teoriniai aspektai*. Klaipėda: KU leidykla.
14. Leliūgienė I., 2003, *Socialinė pedagogika*. Kaunas: Technologija.
15. Navaitis G., 1989, *Vėl nesutapo charakteriai*. Vilnius: Vyturys.
16. Navaitis G., *Kaip išvengti barnių*. Prieiga per internetą: <<http://www.sveikatossodas.lt/index.php?lang=1&sid=284&tid=1189>> (žr. 2008-03-15).
17. Raslavičienė G., 2001, *Pažeisti socialiniai ryšiai ir vaikų psichoemocinė sveikata. Sociologija: praeitis, dabartis, perspektyvos: mokslinės konferencijos pra-*

- nešimų medžiaga*. P. 451–456. Kaunas: Technologija.
18. Schafer T., 2004, *Kas sielą skaudina ir kas gydo. Berto Hellingerio psichoterapinė praktika*. Vilnius: Algarvė.
 19. Skujienė G., Steponėnienė A., 2007, *Šeimos etika*. Vilnius: ROSMA.
 20. *Socialinis pranešimas*, 2005, Vilnius. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija.
 21. *Socialinis pranešimas*, 2006, Vilnius. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija.
 22. Sutton C., 1999, *Socialinis darbas, bendruomenės veikla ir psichologija*. Vilnius: VU Specialiosios psichologijos laboratorija.
 23. Valickas G., 1997, *Psichologinės asocialaus elgesio ištakos*. Vilnius: LTA.
 24. Žukauskienė R., 2007, *Raidos psichologija*. Vilnius: Margi raštai.
 25. Изард К., 2000, *Психология эмоций*. Санкт-Петербург: Питер.

PECULIARITIES OF NEGATIVE EMPATHY OF FAMILIES WITH CHILDREN IN FOSTER CARE

Liuda Radzevičienė, Laimutė Samulionienė

Summary

The work presents research analysis of family relations in risk families and the outcomes of interruption of biosocial links in them. The hypothesis has been formulated: when the child is taken to a foster home psycho-emotional situation at home intensifies negative emotions of the parents and other relatives of the child. The aim of the research: to identify peculiarities of situations which influence negative emotions of the child's parents and relatives after the child's placement into foster care. Research data were collected through open type questionnaires and discussions-interviews. Data were processed by using a content analysis method. The members of 6 families of children from Radviliškis foster home took part in this research.

Children's separation from their parents harms relations between the child and the parents. Negative experience in interaction with the relatives and partners does not encourage parents to return to society and make any attempt to return the child to his biological family. Negative emotions indicate a necessity of psychological help for the family because emotional signs after the child's placement in a foster care institution look like depression and distrust. Negative experience in family interaction influences future development of relations between the child and his family. Summarizing the results of the research such conclusions could be made:

Negative emotional experience of interaction in risk group families prevailed. The most significant emotional reactions after the child's placement into foster care were: loneliness (mentioned in most cases), boredom, envy, sense of alienation, thoughts about death. Situations in family interactions that determine negative emotional reactions were also identified. As most significant, differences in temperament were indicated. Other situations often mentioned by the respondents were: lack of self-help skills, abuse and neglect in the family, strive to manipulate others, negative attitude to the relatives and the family members. Children's separation from their parents disturbs relations between the family members and the relatives and does not encourage the parents to return to society or try to take the child back to the birthright environment.

It is evident that negative attitudes of society and the authorities of social care institutions to such parents encourage them to be more indifferent to their future. It weakens relations between the child and his family. The hypothesis that negative emotions of the parents, whose children are brought up in foster care, are intensified by unfavorable interaction with the family members was proved.

Key words: risk group families, negative reactions, child's placement into foster care.

Įteikta: 2008-06-30